

ПОЕТОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

УДК 82-1/-9:821.162.3

Астрахан Наталія Іванівна,

професор кафедри германської філології та зарубіжної літератури
Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир, Україна,
доктор філологічних наук

ORCID iD 0000-0003-0577-4366

astrakhann@rambler.ru

ЖАНРОВА ПРИРОДА РОМАНУ КАРЕЛА ЧАПЕКА «ВІЙНА з САЛАМАНДРАМИ»

У статті висвітлено жанрову своєрідність роману чеського письменника Карела Чапека «Війна з саламандрами» (1936). Мета останньої — аналіз реалізації настанови автора на об'єднання художніх можливостей, пов'язаних з різними жанровими модифікаціями роману — від ренесансних до постмодерністських традицій. Синтетична та поліфонічна романна форма, створена Карелом Чапеком в процесі художнього експерименту, ґрунтується на залученні різних дискурсивних практик: фольклорної (казка про тварин), наукової (науковий диспут, трактат, доповідь), публіцистичної та науково-популярної (газетна й журнальна стаття), розмовно-побутової (діалоги між представниками різних культурних, соціальних, гендерних, вікових спільнот) тощо. Всі вони об'єднуються завдяки пародійно-сатиричному відтворенню в межах авторського задуму з метою акцентувати відхилення сучасної індивідуальної та масової свідомості від гуманістичної норми. Спираючись на різні традиції, які позначають еволюцію європейського роману, Карел Чапек відстежує поступові зміни, що відбуваються з «європейським людством» у процесі руху від Нового до новітнього часу. Автор художньо діагностує причини переходу від поступового розвитку культури до карколомного злету цивілізації, від антропоцентричного особистісного мислення до масових інтелектуальних спекуляцій, прагматично зорієнтованих на маскування люджерської гонитви за успіхом та наживою. Особливо важливими в цьому плані є напрацювання пригодницько-авантюрного, соціально-психологічного й соціального, родинного, фантастичного, сатиричного, антиутопічного, інтелектуально-філософського романів, які трансформуються в контексті створюваної Чапеком притчі про людину та людство, окреслюючи й водночас заперечуючи постмодерністську апеляцію до всього попереднього розвитку літератури серйозністю започаткованої автором гри.

Ключові слова: Карел Чапек, «Війна з саламандрами», жанр, романна форма, жанровий синкретизм, поліфонія, пародія, гра, концепція людини, гуманізм.

«Критика сприйняла мою книгу як утопічний роман, що я рішуче заперечую. Це не утопія, а сучасність. Це не умоглядна візія певного віддаленого майбутнього, але дзеркальне відо-

браження того, що є у теперішньому моменті й у гущині чого ми живемо» [5], — стверджував Карел Чапек щодо свого знаменитого роману «Війна з саламандрами», написаного у 1936 р.,

у той момент міжвоєнного двадцятиліття, коли передчуття майбутньої світової катастрофи вже серйозно непокоїло найбільш чесних та відповідальних митців і мислителів означеної доби. Саме до цієї, на жаль, нечисленної категорії людей належав блискучий чеський письменник, патріот та антифашист, людина різнопланових інтересів і непересічної мужності мислення та висловлення, представник своєї країни й громадянин світу Карел Чапек, чий художні та публіцистичні тексти читаються і сьогодні як напрочуд актуальні.

Найбільш поширеним є визначення роману «Війна з саламандрами» як антиутопії — одного з жанрів, що репрезентують жанрову систему літератури постмодернізму. Антиутопія — породження ХХ ст., епохи численних соціальних експериментів, здійснення яких супроводжувалось перетворенням найпрекрасніших суспільних мрій та проєктів на найжахливіші страхіття. Це жанр, покликаний попередити людську спільноту про небезпечні тенденції сучасності, що у майбутньому можуть призвести до катастрофічних наслідків для людини та людства. На відміну від наукової фантастики, що пов'язує майбутнє з науково-технічним прогресом, антиутопія цікавиться передусім проблемою взаємин особистості та суспільства, визначенням злоякісних векторів суспільних трансформацій, які загрожують небезпечкою знелюднення людини та загибелі світу людей взагалі [1; 4].

Але «Війна з саламандрами» — це і філософський роман, який порушує одвічні філософські проблеми: що являє собою людина? у чому полягає смисл людського та загальнолюдського буття? які загадки містить невідоме нам історичне минуле та майбутнє? Це і роман-притча, що ховає за алегорією мораль, яка не хоче бути нав'язливою, викликаючи на перевірку наші інтерпретативні можливості, нагадуючи про спільні для всіх буттєві смисли, втрату яких людство не може собі дозволити. Це і роман-пародія, що знижує до загальноживаного публіцистичного стилю, зводить до мови сучасних автору газет усі дискурси доби: науковий і, зокрема, філософський, художній, господарсько-економічний, релігійно-теологічний, розмовний у його численних варіантах. Автор проявляє майстерне володіння усіма формами комічного — від ледве відчутної іронії до сарказму, пародіюючи стилістичні кліше наукових розвідок, філософських трактатів, голлівудських сценаріїв, економічних оглядів, військових ультиматумів, політичних декларацій, естетичних маніфестів, релігійних закликів, жіночого базікання, чоловічих міркувань, дитячих запитань тощо. Синтез традиційної

філософської проблематики та її гостросучасної актуалізації, поєднання можливостей філософського роману-притчі, антиутопії й пародії породжує дивовижний художній світ роману, проблемосфера якого за ті 82 роки, що минули з часу його написання, чомусь стала ще більш актуальною, ще більше непокоїть та провокує, вимагає осмислення та вирішення.

Карел Чапек — митець масштабного мислення, його художній експеримент, реалізований у просторі роману «Війна з саламандрами», вражає широтою та глибиною проблематизації людського буття. Дієслово «бути», як сказано в одному з авторських додатків до роману, у всіх мовах відмінюється неправильно. Випереджаючи час, Чапек мислить у системі координат усієї земної кулі, глобально, як би ми сказали сьогодні. Його цікавить сутність і доля усього людства у вимірі «великого часу». Своєрідним дзеркалом, що дає змогу відобразити людство у його цілісності й показати етапи його цивілізаційного поступу, стає образ саламандр.

Для творчості Чапека є характерним пошук іншого, у діалозі з яким людство могло б краще усвідомити свою природу. Варіантами такого іншого у творах письменника виступають, з одного боку, тварини, а з другого — роботи, створені людьми універсальні машини. Одні уособлюють доісторичне минуле людства, яке вийшло з тваринного світу й протиставило себе йому, ставши на шлях культурно-історичного розвитку, другі — постісторичне майбутнє, у якому люди можуть бути знищені власними створіннями, здатними перебрати на себе ініціативу визначення подальшого шляху. Вигадані Чапеком у стилістиці газетної побрехенькі-містифікації розмовляючі саламандри, що викликають штучний інформаційний бум, який зростає подібно до лавини, виявляються продуктивним оновленням давнього художнього прийому. Олюднення тварин, проєкція на них певних людських якостей як художній прийом зароджується ще в лоні фольклору. Він проходить через всю історію світової літератури — з найдавніших часів і до сучасності. Можна згадати, зокрема, образи егу та гугнмів у Дж. Свіфта, зображення ворогуючих спільнот котів та собак у романі Е.Т.А. Гофмана «Життєва філософія kota Мура», Л.М. Толстого з Холстоміром, М. Булгакова з Шариком / Шариковим, метаморфози якого дуже нагадують зміни, що відбувається з Чапеківими саламандрами, носорогів Е. Іонеску, псів, які розмовляють, К.Д. Саймака тощо. На специфіку розвитку цієї традиції серед інших у контексті чеської літератури вказує О. Малевич [2]. Зауважимо, що спільноти тварин у творах з антиутопічним

жанровим геном походять багато в чому саме від саламандр, цього химерного художнього «гібриду» людини і саламандри, вигаданого Карелом Чапеком.

Саламандри об'єднують у собі риси обох варіантів «іншого», що цікавили письменника, намічаючи оригінальну конфігурацію поєднання казкової та фантастичної жанрової традиції. У першій частині книги — вони тварини, що викликають суто людське і людяне співчуття, прагнуть не лише співіснування, але й спілкування з людиною, подібно до приручених тварин, що неначе олюднюються, отримуючи від людей імена, набуваючи у їх сприйнятті індивідуальних та особистісних рис. Оскільки тим, що відрізняє людину від тварини та забезпечує їй можливість активної участі у культурогенезі, є мова, Чапек у межах свого художнього експерименту наділяє саламандр здатністю розмовляти й завдяки цьому інтенсивно навчатися. У третій частині роману саламандри нагадують єдиний породжений безвідповідальними діями людей грандіозний механізм, що мислить раціонально та прагматично у своєму прагненні витіснити людство, зайняти його місце у прямому (просторовому) та переносному (історичному) значенні. Вони звертаються до людей, використовуючи найсучасніші на той момент засоби зв'язку (телеграф, а потім і телефон), вимагаючи продати наближені до узбережжя морів та океанів території на суші, поки вони ще чогось варті, загрожуючи зробити те, що їм під силу, — підірвати цілі континенти й материки заради збільшення простору, необхідного для їх існування та розмноження.

Отже, найбільш важливою для розуміння образу саламандр стає друга частина роману, оскільки рух тварин, що розмовляють, щаблями цивілізації відбиває цивілізаційний поступ людства. Хоча Чапека цікавить передусім сучасність, явні та приховані тенденції розвитку людської спільноти, які зумовлюють буття людей у тридцятих роках ХХ ст., він піддає художньому дослідженню час у його різних вимірах. Так, образ капітана ван Тоха несе в собі пафос авантюрного роману, започаткованого добою Відродження: він відображає притаманне цьому часу примхливе поєднання пізнавальної цікавості з приватною ініціативою. Таке поєднання примушує капітана розібратися з тим, що являють собою «морські чорти» з таємничого екваторіального острова, який опинився на торговому шляху голландського судна, і почати свою справу — розселення здатних приносити з морського дна перли саламандр на численних островах різних океанів. Такого роду діяльність — характерна риса Нового часу,

започаткованого Ренесансом. Новий час — це географічні відкриття і розвиток приватного підприємництва, винайдення книгодрукування і пороку, становлення національних держав і вихід на авансцену історії буржуазії, стрімкий розвиток науки й мистецтва, бурне зростання міст і поступове формування ідеалів Просвітництва — свободи, рівності, розуму. Тобто все те, з чим асоціюється цивілізаційний прогрес, що кардинально змінює світ та існування людей у ньому.

Символічно виглядає у романі Чапека зустріч капітана ван Тоха з фінансовим магнатом Бонді: це своєрідна естафета, перехід від індивідуальної підприємницької діяльності до потужних капіталістичних об'єднань — синдикатів, що здатні приносити величезні прибутки. Спільне коріння обох «капітанів» — морського та економічно-промислового, — їх бідне дитинство у маленькому чеському містечку, підкреслює нову якість «приватної ініціативи» Бонді, що веде до створення грандіозного синдикату «Саламандра». Він має об'єднати усі сфери саламандрового бізнесу: не лише продаж саламандр, але й їхнє розведення, навчання, перевезення, харчування, використання тощо. На зібранні засновників синдикату Чапек показує сутність «новизни» новітнього часу — вона має передусім економічний характер. З практикою соціально-психологічного та соціального роману другої половини ХІХ ст. пов'язані грошові виміри проекту Бонді: ціни на саламандр та проценти прибутків задають специфіку сюжетної динаміки у межах цієї традиції. Проголошуючи гімн епосі «робітників моря», здатних змінювати земну поверхню, створювати нові континенти й материки, Бонді говорить про царину Утопії, у яку вже вступило людство, про небачені досі можливості, новий характер мислення, який дасть змогу їх вповні реалізувати. Синдикат «Саламандра» — важливий хронотопічний образ, покладений в основу створюваної у романі Чапека картини світу. З ним пов'язаний проект перетворення Землі на часопростір отримання прибутку, адже і час тепер вимірюється не століттями, навіть не десятиліттями чи роками, а кварталами, відмежованими один від одного виходом у світ економічних оглядів, що аналізують витрати, збутки та прибутки.

Так економічні інтереси певних фінансових груп починають зумовлювати стрімкий рух часу, неконтрольований прогрес цивілізації. Чапек порушує надзвичайно важливу проблему своєї і нашої сучасності: розмежування цивілізації та культури, відставання культурного розвитку від цивілізаційного, наростання су-

перечностей між ними. Так, культура потребує розвитку кожної особистості, розкриття її творчого потенціалу, а цивілізація перетворює людину на засіб досягнення мети, що завжди, які б ідеологічні концепти не намагалися це замаскувати, пов'язана зі збагаченням одних груп (об'єднань, компаній, верств, держав) за рахунок інших, перетворення великих грошей на ще більші. Культура не поспішає, наслідуючи природу в плані повільного, неквапливого зростання нової якості, а цивілізація нарощує швидкості в гонитві за прибутками. Культура ґрунтується на діалозі між тими, хто її створює, передбачає взаємозбагачення та взаємодоповнення різних учасників культуригенезу, що потребують один одного. Цивілізація ж виходить на нові обрії свого поступу завдяки війні, яка виявляється найприбутковішим бізнесом, підпорядковуючи своїм потребам науку, примушуючи її працювати на зброю, що покликана знищити іншого як конкурента та ворога. (Зуважимо, що у тексті роману є прямі заклики до знищення саламандр як непотрібних, зайвих «інших», з якими не варто було вступати в діалог від початку, отже, війна з саламандрами — суто людський проект, що підкреслює саме формулювання і назва роману, саламандри просто взяли його на озброєння.)

Саламандри у романі Чапека беруть у людей ті риси, які пов'язані з розвитком цивілізації. Власне, це зумовлюють самі люди, демонструючи страшний цинізм, жорстокість, лицемірство в процесі легального та нелегального використання саламандр як робочої сили. Історія саламандрового бізнесу містить альянзи на работоргівлю, використання праці кріпаків та робітників, а також жахливі випадки людської жорстокості у ставленні до тварин, які виявлялись об'єктом промислового здобутку чи наукового експерименту. Чапек розвінчує удаваний «гуманізм» людської цивілізації, за яким криється не лише невігластво і байдужість, але й злочинна психологія збагачення за рахунок інших, яких завжди можна оголосити «не-людьми», коли це вигідно з прагматичних міркувань. На кожному новому етапі історія повторюється, викидаючи на подієву поверхню оновлений «люджерський» проект, у результаті реалізації якого «чорні програють» обов'язково. Коли черговий розповідач-аналітик у романі називає процент загибелі саламандр під час легального перевезення невисоким або доповідає про те, як дослідники з'їли здібного до наукової роботи лаборанта-саламандру Ганса, тому що він втратив зір після експериментів над його мозком, і зробили висновок щодо придатності до споживання саламандрового м'яса, тут відчут-

на вже не іронія автора, а сарказм: він вочевидь уявляє собі розповідача на місці постраждалих «тварин». Так тема цивілізації провокує розробку сатиричного плану роману, перетворюючи його на гострий злободенний памфлет, покликаний розкрити катастрофічне відхилення сучасної цивілізації від гуманістичної норми, яка у такий спосіб автором стверджується.

На жаль, все, що пише Чапек про знуцання над саламандрами, стало страшною пророчою правдою в часи Другої світової війни, до якої письменнику «пощастило» не дожити: експерименти над людьми, їх безжальне використання як робітничої сили, прагматично-цинічне, злочинно-люджерське знищення як не-людей з відбиранням майна, землі, крові тощо. Фашизм — породження цивілізаційного поступу людства, адже і тут серед мотивів діяльності переважали передусім економічні інтереси — і коли йдеться про групу, яка прийшла до влади у Німеччині, і коли доводиться говорити про низку країн, що таємно чи офіційно підтримували цей режим, фінансували його, озброювали. Карел Чапек випереджає час у осмисленні цього страшного феномена, намагаючись з'ясувати причини його виникнення. Фашизм приходить до влади у Німеччині демократичним шляхом: Гітлера обирає більшість однієї з найбільш цивілізованих європейських країн. Як звичайні, прості люди, що утворюють більшість, могли голосувати за Гітлера? Художній експеримент Чапека наближає нас до відповіді й на це питання.

Основна ознака саламандр, яка стає, відповідно до художньої логіки роману, передумовою їхнього успіху, — множинність, численність. Саламандри швидко розмножуються й досягають дорослості, швидко навчаються; правда, вони не продукують власних наукових ідей, але здатні заради прагматичних цілей засвоювати ідеї, породжені людьми; вони не знають мистецтва, але і люди в гонитві за саламандровою успішністю готові відмовитись від нього, оскільки художня творчість вимагає великих затрат часу та зусиль, пов'язаних із становленням та розвитком унікальної творчої особистості. Чапек показує в романі не лише надзвичайно швидке наближення саламандр до людей, але й прагнення останніх «осаламандритися» — здати позиції культурної спільноти, звести до простого прагматичного мінімуму інтелектуально-духовний розвиток, відмовитись від моралі та віри, підлаштовуючись під моду «саламандрового віку», навіть мову спростити, наслідуючи обмеженим мовленнєвим можливостям саламандр (так намічається й одразу заперечується важлива для постмодернізму

тенденція до наближення високої та масової культури). Саме люди починають перетворювати робітничі «армії» саламандр, покликани розв'язувати утопічні завдання творення та будівництва, на військові, втягуючи їх у битву за ті чи інші національні інтереси й підштовхуючи до усвідомлення власних інтересів «саламандрової нації», до створення «саламандрової держави». Оглядаючись на людей, саламандри формують власний релігійний культ — починають поклонятися Молоху, негативно згадуваному в біблійних текстах ідолу, якому приносили людські жертви.

«Саламандрове питання» стає перевіркою інтелектуальних можливостей сучасного автору людства, спробою екзаменаційної актуалізації його духовного та морального потенціалу. Чапек створює поліфонічну та синтетичну в жанровому стосунку романну форму, що викриває жахливу неспроможність людини першої половини ХХ ст. самостійно мислити й бути послідовно чесною та відвертою у моральній оцінці себе й інших. Брехливий цинізм верхівки, що прагне збагачення у будь-який спосіб, навіть через принесення на вівтар війни численних людських жертв, спирається на духовно-інтелектуальну безпорадність звичайної, пересічної людини, яка беззастережно вірить прочитаному в газетах, відмовляючись від потреби і здатності думати й відчувати самостійно. Тут образ саламандр знову відіграє роль своєрідного дзеркала, демонструючи когнітивну сферу представника широких мас. Згадаємо загодованого солодошами до смерті в лондонському зоопарку улюбленця публіки Енді, що відповідав на різноманітні запитання вчених, спираючись виключно на отриману з газет інформацію, привівши науковців до висновку, що інтелектуальний рівень саламандр нічим не відрізняється від рівня середнього англійця.

Художнє дослідження Чапека з його невтішним діагнозом щодо свідомості сучасної людини корелює з філософськими працями його часу, зокрема з роботами Х. Ортега-і-Гассета, присвяченими ситуації «повстання мас» [3]. Сучасній середній людині не потрібно вести боротьбу за своє життя, адже науково-технічний прогрес та поширення демократії зробили обставини існування комфортними, перетворили звичайну людину на господаря життя, споживача. І людина розчинилася у масі, заспокоїлася у самовдоволеному неробстві, вимагаючи від суспільства благ, до створення яких непричетна. У міркуваннях Гассета про масову людину багато перегукувань із Чапеківим моделюванням образу саламандрової спільноти. Правда, Чапек акцентує наростання прорахованої агре-

сивності у поведінці саламандр, які поступово починають витісняти людей, тому що їм це потрібно і тому що вони можуть це зробити, адже необмежені ні мораллю, ні вірою, позбавлені гуманності й потреби у діалогічній взаємодії з іншим біологічним видом, який сприймається як конкурент та ворог. Власне, тут проявляє себе, на жаль, необмежений антиутопічний потенціал роману, який буде поступово розкриватися із збільшенням населення планети та зменшенням тих чи тих ресурсів, необхідних для забезпечення життя. Х. Ортега-і-Гассет протиставляє масовій людині обранця, який свідомо йде шляхом служіння вищому началу, обирає самовідданий пошук істини, готовність свідомо принести своє життя в жертву тому, у що по-справжньому вірить. Мислитель покладає надії на відродження справжньої філософії — адже, щоб не допустити наростання катастрофічних тенденцій розвитку людства, треба точно розуміти, що відбувається. Такого розуміння прагне і Карел Чапек.

У романі «Війна з саламандрами» показана маленька людина з маленької європейської країни — пан Поводра, швейцар магната Бонді. Пан Поводра колись пропустив до Бонді капітана ван Тоха і дуже пишався цим у період розквіту саламандрової епохи, вважаючи себе причетним до початку історії злету саламандр, хоча і зізнавався, що мав на увазі в той момент передусім чайові, які сподівався одержати від капітана. Збирання газетної інформації про саламандр перетворюється на смисл його життя. Дуже символічно, що пан Поводра хоче лишити після себе колекцію газетних публікацій — своєрідну проекцію власної свідомості, сформованої газетним дискурсом часу. Коли ж саламандри починають загрожувати людям, Поводра сподівається, що руйнація суші не торкнеться Чехії, адже ця маленька країна не має власного виходу до моря. Його ілюзії руйнуються, коли він бачить чорну голову саламандри в місцевій річці та розуміє, що це кінець, що саламандри добралися і до його країни. У цій ситуації до смерті переляканий пан Поводра бере провину на себе, відчуваючи, що не зможе захистити сина та його маленьких дітей, своїх онуків, образ яких у надзвичайно редукованому вигляді актуалізує традицію родинного роману-епопеї (три покоління родини пана Повондри об'єднані помірною бідністю, що вимагає ремонтувати шкарпетки, та непомірною залежністю від надпотужних цивілізаційних процесів, які буквально позбавляють маленьку людину простору життя, виштовхуючи у жахливу порожнечу смерті). Звісно, Чапек мав на увазі загрозу, що походила від фашизму, майбутню окупацію

Чехії, яку передбачив. Його погляд на маленьку, пересічну людину виявляється амбівалентним: так, вона нічого не змогла протиставити сучасній людожерській політиці, але відчуває відповідальність хоча б за свою родину, здатна усвідомити власну провину, тоді як еліти всіх країн світу продовжують руйнувати планету та людство. З такого усвідомлення й починаються рух до спротиву руйнівним тенденціям, об'єднання заради людяності й життя, жертвна боротьба з цинічним розрахунком безвідповідальних груп, наділених величезними можливостями у сучасному світі, долю якого продовжують вирішувати гроші.

Створюючи роман-притчу, Чапек наділив його колосальними можливостями приращення смислу, оновлення із входженням у ту чи іншу нову історичну ситуацію. Мається на увазі не лише напрочуд актуальне звучання твору в наші дні (синдикати — транснаціональні компанії, газети — Інтернет та інші ЗМІ, войовничі саламандри — прибічники різних форм неонацизму, неофашизму, радикалізму, тероризму тощо), але й своєрідна філософська універсальність, притаманна «Війні з саламандрами». Письменник не випадково порівнює історію землі та людства із грою в шахи, зазначаючи, що ходи повторюються, що кожна партія вже колись була розіграна з неминучим програванням чорних. Це примушує широко подивитись на відомі нам факти людської історії, адже людство існує мільйони років, а ми знаємо завдяки письмовим джерелам лише про останні чотири тисячоліття. Можливо, на задум роману вплинули і міркування автора про далеке минуле й майбутнє людства, таємницю загибелі Атлан-

тиди, можливий вплив на еволюційний поступ людської спільноти зовнішніх факторів, про які ми не знаємо, тощо. Ця філософська універсальність зумовлює значущість моральних питань, які порушує автор, наповнюючи одвічну боротьбу добра зі злом — центральний топос світової літератури — конкретно-історичним смислом.

Люди «саламандрової епохи» дорікають собі, що, наслідуючи саламандр, уподібнились Фаусту, який неначе підкорився Вагнеру, своєму учню і служнику. Мотиви трагедії Й. Гете отримують в романі несподіване звучання. Фауст помирає в той момент, коли, втрапивши зір, приймає лемурів, що риють йому могилу, за будівників, які намагаються відвоювати у моря ще трохи суші на благо людей. Так і людство в романі Чапека виявляється сліпим, коли думає, що зусиллями саламандр побудує новий утопічний світ. Насправді останні риють могилу для нього. Мефістофель у творі Гете в певний момент набуває вигляду Вагнера. Так і в романі Чапека за образом саламандр приховується диявольське, зле, руйнівне, конкретно-історичну та морально-філософську природу якого ретельно аналізує великий чеський письменник, створюючи передумови для перемоги божественного, доброго, творчого в духовному світі людини та в історії людства. Свідомо актуалізуючи в тексті роману мотиви філософської трагедії Гете, він повертає читачів до образу людини, сутність якої розкривається у чесному та мужньому пошуку істини, до віри у людину, яка має знайти сили, щоб усвідомити і переломити трагічно-катастрофічне розгортання подій.

ДЖЕРЕЛА

1. Воробьева А.Н. Русская антиутопия XX–XXI веков в контексте мировой антиутопии: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: спец. 10.01.01 — русская литература. Саратовский гос. ун-т им. Н.Г. Чернышевского. Саратов, 2009. URL: <http://cheloveknauka.com/russkaya-antiutopiya-xx-nachala-xxi-vekov-v-kontekste-mirovoy-antiutopii>
2. Малевич О. Реальность утопии. Научная фантастика в чешской литературе 20–30-х годов. URL: <http://ok-language.ru/ru/item/realnost-utopii-statya>
3. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс / Избранные труды; пер с исп. / Сост., предисл. и общ. ред. А.М. Руткевича. М.: Весь Мир, 1997. С. 43–163.
4. Тузовский И.Д. Светлое завтра? Антиутопия футурологии и футурология антиутопий. Челябин. гос. акад. культуры и искусств. Челябинск, 2009. 312 с.
5. Чапек К. О создании романа «Война с саламандрами». URL: <https://libking.ru/books/sf/sf/10334-karel-chapek-o-sozdanii-romana-voyna-s-salamandrami.html>

REFERENCES

1. Vorobieva, A. N. (2009). Russkaia antiutopiia XX–XXI vekov v kontekste mirovoi antiutopii [The Russian Anti-Utopia of the 20 — 21 Centuries in the Context of the World Anti-Utopia]: avtoref. diss. ... d-ra filol. n. Spetsialnist 10.01.01 — russkaia literatura. Saratovskiy gos. un-t im. N. G. Chernyshevskogo, Saratov (in Russian).
<http://cheloveknauka.com/russkaya-antiutopiya-xx-nachala-xxi-vekov-v-kontekste-mirovoy-antiutopii>
2. Malevich, O. Realnost' utopii. Nauchnaia fantastika v cheshskoi literature 20-30-kh godov [The Reality of Utopia. Science Fiction in Czech Literature of the 20-30s.] (in Russian).
<http://ok-language.ru/ru/item/realnost-utopii-statya>
3. Ortega-i-Gasset, H. (1997). Vosstanie mass [Revolt of the Masses]. Izbrannyye trudy, Moscow, pp. 43–232 (in Russian).
4. Tuzovskii, I. D. (2009). Svetloye zavtra? Antiutopiia futurologii i futurologiia antiutopii [Bright Tomorrow? Dystopia of Futurology and Futurology of Dystopia]. Cheliab. gos. akad. kul'tury i iskusstv, Cheliabinsk, 312 p. (in Russian).
5. Chapek, K. O sozdanii romana «Voyna s salamandrami» [On the Creation of the Novel “War with Salamanders”] (in Russian).
<https://libking.ru/books/sf-/sf/10334-karel-chapek-o-sozdanii-romana-voyna-s-salamandrami.html>

Natalia Astrakhan,

Doctor of Philology, Professor of the Department of German Philology and Foreign Literature
Zhytomyr Ivan Franko State University
Zhytomyr, Ukraine

ORCID iD 0000-0003-0577-4366

astrakhann@rambler.ru

GENRE ORIGINALITY OF NOVEL “WAR WITH THE SALAMANDERS” BY KAREL ČAPEK

The article is devoted to the genre originality of the novel “War with the Salamanders” by Czech writer Karel Čapek (1936). Its goal is to analyse the author’s precept to unite artistic possibilities connected with various genre modifications of the novel: from Renaissance to postmodern traditions. Synthetic and polyphonic novel form, created by Karel Čapek in the process of artistic experiment, is based on using various discursive practices: folklore (animal tale), philosophical (Socratic dialogue, academic dispute, treatise, report), journalistic and popular science (newspaper and magazine article), colloquially-everyday (dialogues between the representatives of different cultural, social, gender, age groups) and others. All of them are united due to the parody-satirical re-creation within the borders of author’s intention, subordinate to the task to emphasize the deviation of the modern individual and mass consciousness from the humanistic norm. Based on the different traditions that determine the evolution of the European novel, Karel Čapek follows the gradual changes that happened to the “European humanity” in the process of moving from the New to the Newest time. The author artistically diagnoses the reasons for the transition from the gradual development of culture to the rapid take-off of civilization, from anthropocentric personal thinking to mass intellectual speculation, pragmatically oriented towards disguising a cannibalistic pursuit of success and profit. Especially important in this regard are the developments of the adventurous, socio-psychological and social, family, fantasy, satirical, anti-utopian, intellectual and philosophical novels, which are transformed in the context of the parable created by Čapek about man and humanity, outlining and at the same time denying the postmodern appeal to the whole preliminary development of literature by the seriousness of the game initiated by the author.

Key words: Karel Čapek, “War with the Salamanders”, genre, novel form, genre syncretism, polyphony, parody, game, concept of man, humanism.